

Matkaraportti:
Slovenia toukokuu 2019
Leena Lehtonen - NEA-hanke, Y-Säätiö

Ensimmäinen Erasmus+ -hankkeen työryhmätapaaminen pidettiin Sloveniassa Ljubljanassa

NEA- hankkeen hankekoordinaatio ja osahanke Turun ensi- ja turvakoti ry:stä osallistui tähän työkokoukseen. Paikalla oli monipuolisesti erilaista työtä tekeviä toimijoita; asunnottomien palveluissa mm. etsivää työtä ja tukityötä tekeviä sekä lapsiperheiden ja odottavien äitien kanssa tekeviä henkilöitä.

Naisten asunnottomuuden kietoutuminen lapsiin, perheeseen ja parisuhteeseen tuli hyvin esille keskusteluissa. FEANTSA:n edustaja Dahlma Fabian aloitti nostamalla esille yleisiä naisten asunnottomuuteen ja äitiyteen liittyviä teemoja:

- Naisten asunnottomuus on kasvussa monissa maissa.
- Asunnottomat naiset ovat usein kaukana työelämästä, paljon ongelmia/monia tuen tarpeita (multiple needs) sekä aikuisilla ja lapsilla, vaikeuksia vanhemmuudessa.
- Äitiys on tärkeä rooli naisille, mutta sitä ei oteta asunnottomuustyössä huomioon, varsinkaan jos lapset on otettu huostaan. Naisia ei pystytä auttamaan näissä vaikeissa tilanteissa lapsen menettämiseen liittyvien traumojen suhteen. Naisilla on kova tarve saada lapsensa takaisin. Toiset taas eivät tunnista olevansa ollenkaan äitejä, jos lapset on otettu huostaan.
- Jos naisella on vielä lapset, sillä on hyvä vaikutus naiseen ja heidän elämäänsä.
- ”Sheltereissä” (esimerkiksi solunasuntotyypiset) asuminen vaikuttaa paljon vanhemmuuteen sekä lapsen kehitykseen monella tavalla, kuten terveyteen, henkiseen hyvinvointiin ja kehitykseen.
- Naiset saattavat jättää hakematta tai ottamatta apua vastaan esimerkiksi päihdeongelmiin, koska pelkäävät lasten menettämistä.
- Naisten kanssa työskennellessä traumatietoinen työote tärkeää – ei tuomita vaan huomioidaan myös voimavarat ja resilienssi eli kyky palautua ja selvitä vastoinkäymisistä.
- Tärkeää on auttaa asunnottomia äitejä, koska silloin voidaan ennalta ehkäistä naisten asunnottomuutta, sen pitkittymistä ja elämäntilanteen pahentumista.

Puolan edustaja toi esille, että suurin syy naisella jäädä asunnottomaksi on perheväkivallan seurauksena. Britannian edustaja puolestaan toi esille, että yleisimmät syyt naisten asunnottomuudelle ovat erot, perheväkivalta, pakotetut avioliitot, ihmiskauppa ja kotiorjuus.

Yhteisissä keskusteluissa tuli vahvasti esille, miten lapsiperheet ovat eroteltuna asunnottomien palveluista. Kävimme keskustelua siitä, miten terminologia vaihtelee maittain. Lapsiperheitä autetaan esimerkiksi enemmän vanhemmuuteen liittyen ”family centereissä” tai väkivallan takia asunnottomaksi joutuneita ”crisis centereissä”. Tanskan edustajan kertomaan mukaan heillä ”crisis centereissä” ei voi naisilla juurikaan olla mielenterveys- tai päihdeproblematiikkaa, joten osa naisista jää tämän palvelun ulkopuolelle. Puolassa puolestaan puhutaan ”training hostelleista”, joihin perheitä asutetaan. Asunnottomien palveluihin, esimerkiksi asuntoloihin lapsiperheet eivät ole tervetulleita. Lapsien tapaaminen on monissa asunnottomien palveluissa hankalaa. Huostaanotetut lapset ovatkin keskusteluissa usein vaiettu asia; äidit eivät välttämättä halua puhua lapsistaan ja heidän näkemisensä on liian vaikeaa; toisaalta työntekijät eivät välttämättä kysy heistä, koska eivät oikein tiedä mitä pitäisi tehdä tai sanoa. Keskusteluissa tuli esille, miten lapsiperheitä autetaan pääsääntöisesti ”perhe sektorilla (family sector)” erotuksena ”asunnottomuussektorista (homelessness sector)”. Asunnottomien perheiden auttaminen tai toimet kuitenkin myös poikkesivat maittain toisistaan; esimerkiksi Tanskassa asunnottoman perheen kohdatessa

kadulla, järjestetään heille tilapäismajoitus/hostelli kun taas toisaalla tällaisessa tilanteessa lapset otetaan huostaan. Tanskalla ja Suomella vaikuttaa olevan paljon samankaltaisuuksia toimintatavoissa.

Yleisesti ottaen lapsiperheitä ei ollut siis asunnottomien palveluissa vaan hostelleissa ja tilapäisissä majoituksissa. Tilapäiset majoitukset saattoivat kuitenkin olla niin ahtaita ja huonokuntoisia, että niistä oli monenlaista haittaa myös lapsille; siellä ei ollut tilaa liikkua ja lapsille saattoi aiheutua myös monenlaisia terveyshaittoja. Tilanteen stressaavuus heijastui lapsiin ja heidän henkiseen hyvinvointiinsa. Keskusteluissa nostettiin esille, kuinka tärkeää on auttaa näitä perheitä, koska ongelmien siirtyminen näissä olosuhteissa vanhemmilta lapsille on hyvin yleistä. Esimerkiksi Lontoon edustaja kuvasi kuinka vaikeaa asioiden hoito on tilapäismajoituksesta käsin. Jatkuva stressi, häpeä, unenpuute, lasten sairastelut ja nälkäisyys ovat esimerkkejä tekijöistä, jotka vaikeuttavat näiden äitien mahdollisuuksia hoitaa asioitaan. Tilapäismajoituspaikat vaihtelevat, ja perhe saatetaan yhtäkkiä sijoittaa toisella puolella kaupunkia, josta pitää opetella uudet reitit ja palvelut. Tuolloin asioiden hoitaminen hankaloituu edelleen ja äidin elämä voi myös ikään kuin romahtaa. Asuntoviranomaiset eivät ymmärtäneet näiden jatkuvien muutosten merkitystä perheille. Lontoossa tilapäismajoituksessa oleville lapsiperheille on alettu järjestämään toimintaa, jossa lapset voivat leikkiä, perheet saavat ruokaa ja vaippoja. Kun perustarpeet on tyydytetty, pikkuhiljaa voidaan alkaa miettimään pidempiaikaisempaa ja tavoitteellista työskentelyä perheiden kanssa.

Naiserityiset teemat: ehkäisy ja raskausaika

Unkarin edustaja kertoi heidän tutkimuksestaan koskien raskauden ehkäisyä ja raskauksia. He olivat haastatelleet 300 naista erilaisissa tilanteissa. Selvisi, että "family centereissä" tarjottiin ja puhuttiin enemmän ehkäisystä kuin "shelttereissä". Monille työntekijöille asiasta puhuminen oli vaikeaa asian arkaluontoisuuden vuoksi ja osa kieltäytyi jopa kysymästä asiasta. Monet naiset olivat olleet raskaina ja keskeyttäneet raskauden, tyyppillistä oli myös useat raskaudet yhdellä naisella. Hyvin monilla näistä naisista oli myös lapsia, yhdellä kolmesta ei ollut mitään yhteyttä heihin koska yhteydenpito tuntui niin vaikealta. Naisilta myös kysyttiin mitä he toivoisivat lasten näkemisen edesauttamiseksi; apuja matkakustannuksiin lasten tapaamiseksi, lainopillinen apu sekä paikkoja, joissa lapsia voisi tavata.

Britannian St. Mungosin edustaja kertoi heillä kehitetystä raskausaikaan liittyvistä työvälineistä (pregnancy toolkit), joilla tuetaan naista raskausaikana ja vanhemmuuden alussa.

Tilastojen mukaan Britanniassa asunnottomien naisten kuolleisuus on lisääntynyt ja elinikä lyhyentynyt. Turvallinen asuminen nousi tärkeäksi teemaksi St.Mungosissa heidän aloitettuaan naisten asunnottomuusstrategian teko. Esille nousi myös "trauma ansa", "the trauma trap". Englannin lain mukaan raskaana olevalle naiselle pitää antaa jokin asunto, joten monet naiset saavat raskauden alkuvaiheessa viranomaisten kautta asunnon. Mikäli nainen joutuu antamaan lapsensa pois synnytyksen jälkeen, hän ei ole enää ensisijaisessa luokituksessa saada asuntoa, ja joutuu usein antamaan asuntonsa/hostellimajoituksen pois.

Tästä syntyy "the trauma trap", joka on kuvattu alla:

1. Nainen kokee traumaattisen kokemuksen
2. Nainen joutuu katuasunnottomaksi, jossa hän traumatisoituu enemmän
3. Nainen saa tuetun hostellipaikan
4. Tulee raskaaksi
5. Saa viranomaisten kautta asunnon, koska on ensisijaisessa asunnon tarpeessa oleva.

6. Lapsi syntyy, mutta se otetaan huostaan. Nainen traumatisoituu lisää.

7. Koska nainen ei ole enää viranomaisten silmissä kiireellisen asunnon tarpeessa, hän menettää asuntonsa tilanteessa, jossa tarvitsisi eniten turvaa ja tukea.

--kierre alkaa uudestaan.

Keskustelussa oli myös miksi monet naiset tulevat yhä uudelleen raskaaksi ("multiple pregnancies"); raskaana saa huomiota ja tarkoituksen elämälleen, ehkä saa asunnon. Pohdinnassa oli myös yrittääkö nainen korvata uudella raskaudella aikaisempien lasten menetyksiä. Toisaalta asunnottomien naisten päihteiden käyttö, suunnittelematon seksi tai seksin myyminen, hyväksikäyttö ja rajojen puuttumisen takia vaikeus kieltäytyä seksistä vaikuttavat tilanteeseen.

Äidit, lapset ja heidän tukemisensa

Puolan edustaja kertoi naisten ja lapsiperheiden "shelteristä".

- Yhteensä 45 naista, 10 naista lapsen kanssa ja 15 äitiä ilman lapsia. Suurin osa lapsista pieniä.
- Isoin syy asunnottomuudelle paikkaan tulijoilla: väkivallan uhka. Lain mukaan väkivallan tekijän pitäisi lähteä pois asunnosta, mutta käytännössä naiset joutuvat lähtemään.
- Voi olla myös mielenterveys- tai päihdeongelmia.
- Perheissä on pitkään jatkuneita ongelmia. Äideillä väkivallan takia esimerkiksi lääkkeiden ja alkoholin käyttöä. Ongelmat ovatkin herkästi ylisukupolvisia. Äidit voivat tilanteissa käyttäytyä kuin lapset. Lisäksi äideille on usein syntynyt mielenterveysongelmia ja persoonallisuushäiriöitä vaikean perhetilanteen takia.
- Perheen ongelmat luovat lapselle kasvuolosuhteen, joilla on vakavia vaikutuksia lapsiin. Lapset joko taistelevat tai oppivat olemaan hiljaa.

Miten näiden perheiden kanssa kannattaa toimia:

- Lapsien kanssa työskentelyä, vanhempien kanssa yksin ja koko perheen kesken.
- Vanhemmuuden taitojen opettelemista, traumojen läpikäyntiä mutta myös kaikkea tekemistä, kuten urheilua ja ruoanlaittoa. Lasten koulunkäynnin tukemista.
- Naiset kokivat olevansa yhteiskunnan ulkopuolella; naisten oli vaikea puhua muiden kanssa esimerkiksi yleisissä tapahtumissa; he vain seisovat ja pelkäävät ja lastenkin on vaikea olla tilanteissa, kun näkevät äidin huonon olon. Tämä on tärkeä ottaa puheeksi, ja miettiä miten päästään yli.
- Terapeuttisen suhteen lisäksi tärkeää luoda myös muuten persoonallinen suhde. Tärkeää tavata naisia myös terapian ulkopuolella, siellä missä naiset toimivat.

Pienemmissä ryhmissä keskusteltiin mm. siitä, miten voidaan tukea naisia, joiden lapset on huostaanotettu, tapaamaan taas lapsiaan. Asunnottomien paikoissa ei usein ole mahdollista tavata lapsiaan. Naisilla saattaa olla hyvinkin korkeat odotukset lastensa tapaamisesta pitkään aikaan. Lapset eivät välttämättä ole kauhean innostuneita tapaamaan vanhempiaan, joita he eivät tunne. Olisikin tärkeää käydä läpi mitkä ovat realistiset odotukset näissä tapaamisissa, ja näissä tarvitaan usein työntekijän apua. Pohdinnassa oli työntekijän rooli tässä prosessissa.

Vierailemaan tuli myös paikallinen Familylabin työntekijä, jonka kanssa keskustelimme siitä, mikä on tärkeää vanhempien kanssa työskentelyssä. Hän esitteli lähestymistapaa "dialogi vanhempien kanssa":

- Työskentelyssä tärkeää ammattilainen, asiakas ja heidän välinen suhteensa. Usein tämä suhde unohtetaan, se on kuitenkin tärkein työkalu. Ihminen ihmiselle-suhde tärkeää.
- Persoonan avulla työskentely.

- Ei liikaa kysymyksiä, koska ne tuntuvat kuulustelulta
- Koko tarinan kuuleminen kokonaisuudessaan on tärkeää ja se, miten asia on sanottu.
- Kannattaa olla varovainen tehdessään olettamuksia toisten asioista.
- Vastakkain asetellutilanteessa kannattaa todeta, että on eri mieltä ja hyväksyä se.
- Ota dialogin toinen osapuoli tosissaan
- Käsittele vain yhtä asiaa kerrallaan.
- Kunnioita ja huomioi toisen rajat.
- Usein kun toinen puhuu, mielessä pyörii oma dialogi ja mitä sanomme seuraavaksi, tämä vie pois huomion läsnäolosta ja toisen kuuntelemisesta. Tähän olisikin syytä kiinnittää huomiota.

Terveisiä NEA-hankkeesta ja Suomesta

Myös me NEAlaiset pidimme esityksen tilaisuudessa. Muiden maiden edustajat olivat ihmeissään kertoessamme Suomen olevan ainoa EU maa, jossa asunnottomuus on laskenut. Naisten suhteellinen osuus asunnottomista on kuitenkin nousussa. Myös NEA-naiserityisyys asunnottomuustyössä-hankkeemme sai kiinnostusta osakseen.

Näkökulmia lapsiperheiden tilanteeseen suomalaisessa kontekstissa:

- Lastensuojelulaki: velvoittaa mm. kunnan järjestämään taloudelliset ja asumisoloihin liittyvät asiat siten, että lapset saavat tarpeenmukaisen asunnon.
- Asunnottomuus ei aina johda lastensuojeluasiakkuuteen mikäli lastensuojelullista huolta ei synny.
- Käytännössä kunnan asuntoviranomaiset päättävät asunnonjaosta. Sosiaaliviranomaiset voivat tehdä puoltolausemia, jotta perheet saisivat asunnon.
- Käytännöt ja työnjako esimerkiksi aikuissosiaalityön ja lastensuojelun välillä vaihtelevat kaupungeittain.
- Erityisesti pääkaupunkiseudulla on edelleen liian vähän kohtuuhintaisia asuntoja ja vuokranantajat voivat valita asukkaansa; lapsiperheen vuokravelka voi olla este asunnon saamiselle.
- Tuettujen asumisratkaisuiden puute lapsiperheille. Esimerkiksi Helsingissä asunnottomien sosiaalipalvelut eivät Helsingissä ota lapsiperheitä asiakkaakseen.
- Asunnottomat perheet asuvat aikuissosiaalityön kautta tilapäismajoituksessa, lastensuojelun kriisiasunnossa, tuttavilla ja sukulaisilla, turvakodeissa tai lastensuojelun hoidollisissa paikoissa tms.
- Mistä saada perheille uusi koti?

Turun ensi- ja turvakoti ry:n työntekijä kertoi Ensi- ja turvakotien liiton, Turun ensi- ja turvakoti ry:n ja Helsingin ensikoti ry:n toiminnasta ja osuudesta NEA-hankkeesta. Nämä toimijat eivät ennen ole olleet mukana asunnottomuustyössä mutta nyt NEA-hankkeen kautta pyrkivät ottamaan eri toimipisteiden työskentelyyn systemaattisemmaksi osaksi työskentelyä. Ensi- ja turvakotien liiton tuoreessa kyselyssä jäsenjärjestöilleen tuli esille mm. seuraavia asioita:

- Vastauksia saatiin yhteensä 98, joista melkein puolet (46) perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyötä tekeviltä.
- Eniten naisten/perheiden asunnottomuuteen tai sen uhkaan vaikuttavina tekijöinä näkyivät talous- ja velkaongelmat, väkivalta tai sen uhka, päihitteet, avioero/avoero sekä mielenterveysongelmat.

- Asiakkuuden jälkeinen virallinen tuki oli yleisimmin kunnan järjestämää perhetyötä, taloudellista tukea ja/tai sosiaaliohjausta. Asiakkuuden jälkeistä tilannetta kuvasi vastaajien mielestä kuitenkin parhaiten se, että saatu tuki tulee asiakkaan omalta epäviralliselta verkostolta.
- Suuri osa vastaajista (70%) tunnisti työssään nais erityisiä elementtejä. Naisten erityisten tarpeiden nähtiin liittyvät äitiyteen ja lapsiin, esimerkiksi sopivan asumismuodon löytämiseen lasten kanssa. Naisten nähtiin myös olevan heikommassa fyysisessä ja taloudellisessa asemassa suhteessa miehiin.
- Asunnon saamisen selkeästi suurimpana esteenä nähtiin asiakkaan talous- ja velkaongelmat. Luottotietojen menettäminen sekä vuokratästit olivat näistä yleisimpiä. Toiseksi suurimpana syynä nähtiin maahanmuuttaja- tai romanitaustaan liittyvät kieli- ja kulttuurierot sekä asenteet. Kolmantena nousivat päihteet.
- Vastaajista suurella osalla ei ollut tietoa yhteistyön toimivuudesta vuokranantajatahojen kanssa. Esimerkiksi puoltolausuntojen hyödyllisyydestä oli hyvin erilaisia näkemyksiä. Jaetulla tiedolla ja ymmärryksellä erilaisten erityisryhmien tarpeista nähtiin olevan positiivinen vaikutus vuokranantajatahojen ja virastojen kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Kerroimme miten Turun ensi- ja turvakoti ry:ssä ja Helsingin Ensikoti ry:ssä vahvistetaan työntekijöiden osaamista asumiseen ja taloudenhallintaan sekä tunnustetaan asiakkaiden taloudenhallintaan liittyviä haasteita. Lisäksi tavoitteena on turvata paremmin asunnon saamista ensikotijakson tai turvakodissa olon jälkeen. Kiinnostusta esityksessä herätti MARAK, joka on moniammatillinen riskinarvioinnin menetelmä, jolla pyritään auttamaan vakavaa parisuhdeväkivaltaa kokeneita uhreja tai sen uhan alla eläviä henkilöitä. Menetelmässä käytetään riskinarviointilomaketta, jonka pohjalta asianomaisen luvalla asiaa viedään eteenpäin moniammatilliseen työryhmään. Työryhmä laatii uhrille turvasuunnitelman ja häntä tuetaan eri tavoin mm. käytännön asioissa ja asunnon hankkimisessa. Menetelmä on koettu toimivaksi ja uhri on saanut tarvitsemaansa apua. Suomessa MARAK työryhmiä on yli 30 paikkakunnalla ja niitä perustetaan koko ajan lisää. Menetelmä on alun perin lähtenyt liikkeelle Englannista mutta paikalla olleiden englantilaisten mukaan se ei toimi heillä yhtä hyvin kuin Suomessa.

Eniten kiinnostusta herätti kuitenkin erään NEA-hankkeen osahankkeen toiminta, eli Helsingin ensikoti ry ja Pidä Kiinni-hoitojärjestelmä, jossa päihteitä käyttäneitä äitejä autetaan yksilöllisen kuntoutuksen ja yhteisöllisyyden menetelmillä. Tärkeää on myös varhaisen vaiheen vanhemmuuden tukeminen ja traumaorientaatio. Suomessa näitä yhteisöllisiä kuntoutuspaikkoja on kuusi ja niihin liittyviä avohoitopaikkoja seitsemän. Tulokset hoidosta ovat hyviä. Monet paikalla olijoista halusi tulla tutustumaan toimintaan.

Lisäksi kerroimme hyvinä käytänteinä lapsiperheiden auttamisessa asumisneuvonnasta, jossa lapsiperheet ovat iso asiakasryhmä. Asumisneuvontaan liittyen myös Helsingissä toimiva maahanmuuttajaperheille suuntautuva asumiskummitoiminta toimii hyvänä käytänteenä. Lopuksi kerroimme vielä Espoossa toimivan EJY ry:n Voimanpesähankkeen tukityön mallista lapsiperheiden auttamiseksi häätöuhka- ja asunnottomuustilanteessa. Tuossa mallissa korostuu itseasiassa hyvin samanlainen työote kuin aikaisemmin kuvatussa Familylabin ”Dialogi vanhempien kanssa”.

Loppukeskusteluissa hyvin tärkeäksi asiaksi sekä lapsiperheiden että asunnottomien kanssa työskentelyssä nostettiin työnohjaus. Osalla oli yksilötyönohjausta, osalla sitä sai työryhmässä mutta kaikilla sitä ei ollut ollenkaan. Lisäksi tärkeänä pidettiin näyttöön perustuvan tiedon keräämistä ja sen tehostamista – esimerkkinä brittiläinen St. Mungos, jolla se on vahvana.

Perheen tapaaminen

Paikallinen järjestö Kings of the Streets asuttaa Asunto ensin -periaatteella sekä yksittäisiä henkilöitä että perheitä. Alussa asuttamista tehtiin vain yksittäisille henkilöille. Nykyään töitä tehdään myös lapsiperheiden kanssa, koska tähän oli selvä tarve. Asuttamisessa järjestö tekee yhteistyötä vuokranantajien ja kunnan kanssa. Asunnot ovat usein vähän kauempana keskustasta mutta aina hyvien liikenneyhteyksien päässä.

Tapaamme perheenäidin vähän huonokuntoisessa pientalossa esikaupunkialueella. Naiselle on kolme lasta; kaksi on otettu huostaan mutta pienin, alle vuoden ikäinen, asuu hänen kanssaan. Koska meitä on paljon, keskustelemme takapihalla. Sekä järjestön edustaja että perheen äiti kertovat asunnon olevan huonossa kunnossa; esimerkiksi katossa ja ikkunoissa on vikoja. Onneksi muut järjestön asunnot ovat paremmassa kunnossa.

Perheen äiti oli tullut Ljubljanaan noin 10 vuotta sitten. Hänen lapsuudenperheensä oli rikkonainen. Hänellä itsellään oli päihteiden käyttöä nuoresta lähtien. Reilut 10 vuotta sitten hän synnytti tytön, joka otettiin suoraan huostaan. Naisen mielestä sosiaalityöntekijä ei toiminut tilanteessa oikein. Tullessaan uudestaan raskaaksi, hän oli ollut kadulla muutamia vuosia Ljubljanaassa. Kun poika syntyi ja otettiin heti huostaan, hän sai motivaation lähteä vieroitukseen.

Sittemmin nainen sai apua Kings of the Streets-järjestöltä. Ollessaan raskaana, hänet asutettiin asuntoon, jossa nyt vierailimme. Äiti saa monenlaisia palveluita; hän on mm. korvaushoidossa, lapsella oma sosiaalityöntekijä ja äidillä työntekijä järjestöltä. Naisella on vahva pärjäämisen ja itsemääräämisen eetos; kertoi pysyneensä päätöksessä lopettaa huumeiden käytön, eikä juurikaan puhunut esimerkiksi siitä, ettei ollut saanut apua. Järjestön työntekijä käy kerran viikossa tapaamassa naista. Apua on saatavilla monenlaisiin asioihin, mutta tämä nainen ei tarvinnut apua esimerkiksi virastoasioinneissa. Hänelle päivä kerrallaan eläminen on tärkeää, vielä ei kannata suunnitella tulevaa. Kysyimme lopuksi mitä hän toivoisi meiltä ammattilaisilta, jotka autamme. Hän vastasi: "just listen". Hän siis korosti kuuntelemisen tärkeyttä sekä sitä, että annetaan elää omalla tavallaan ja päättää asioista, ei niin kuin työntekijä katsoo parhaaksi.